

Fig. 1. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1986. – *Nordostansicht der Kirche.*

HJARUP KIRKE

ANST HERRED

Sognet nævnes første gang 1280, da Erik Nielsen skødede gods i Anst herred til biskoppen i Ribe som erstatning for nogle kirketiender, han uretmæssigt havde oppebåret af bl.a. Hjarup sogn.¹ I kirkelisten i Ribe Oldemoder (ved midten af 1300'rne) er kirken sat til en afgift på 4 skilling sølv (jfr. s. 1020f.). Ifølge indberetning til Ole Worm 1638 skal kirken have været viet *S. Laurentius* (jfr. *(†)altertavle).

Kronen havde i 1200'rne betydelige besiddelser i sognet.² – En sognepræst i Hjarup nævnes 1494 og 1496.³ I det mindste fra 1500'rne var Hjarup hovedsogn til Vamdrup,⁴ indtil det 1875 blev et selvstændigt pastorat. Siden 1979 har Hjarup været *anneks* til Vamdrup.

Kirken hørte under Koldinghus rytterdistrikt, oprettet 1680. Antagelig ved en auktion 1765-67 solgte kronen kirken til overhofmarskal Christian Frederik von Moltke til Trøjborg i Sønderjylland.⁵ Trøjborg omfattede da også Østerbygård i Vamdrup sogn. Da Østerbygård 1772 solgtes til Frederik Vilhelm Hansen, fulgte kirken med, og den tilhørte herefter gårdens ejere frem til 1912, da den overgik til selveje.⁶

Ved klokkeskatten 1528 måtte kirken afgive en klokke og endnu én ved klokkeindkrævningen 1601 (jfr. †klokker).

Mønter. Ved harpning af gulvfyld fra koret fandtes 1956 ni mønter, syv danske fra Christoffer I til Christian IX og to nordtyske.⁷

Fig. 2. Udsnit af kirkegårdens nordre del med præstegården bag det græsklædte stendige. EN og NJP fot. 1992.
- Ausschnitt aus nördlichem Friedhofsabschnitt mit Pastorat hinter grasbewachsenem Feldsteinmauer.

Kirken ligger midt i den store landsby, omgivet af velbyggede gårde (fig. 3). Byen er den eneste bebyggelse i sognet, der danner skel mellem Sønder- og Nørrejylland. Kirkegården syd for landsbygaden har bevaret sine gamle grænser undtagen i vest, hvor den 1929 blev udvidet med 8

alen.⁶ Den hegnes af brede stendiger og kranses af store, gamle elmetræer og nyplantede lindetræer. Terrænet skråner mod øst og syd. Sydskellet ligger på kanten af en stejl skrænt, som vender ned mod Hjarup å, der løber mod vest for siden at forene sig med Kongeåen ved Vamdrup.

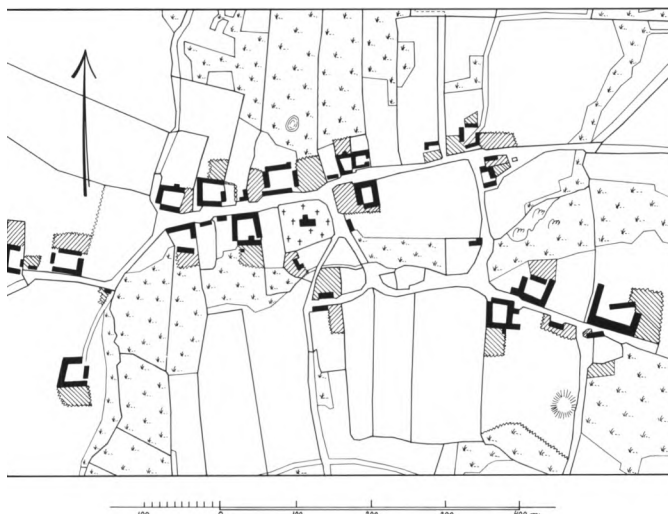

Fig.3. Matrikelkort 1:10000, målt af C. W. Balslev 1821. Rettelser medtaget indtil 1855. Kopieret af Anna Thorsen. - *Katasterkarte, vermessen 1821.*

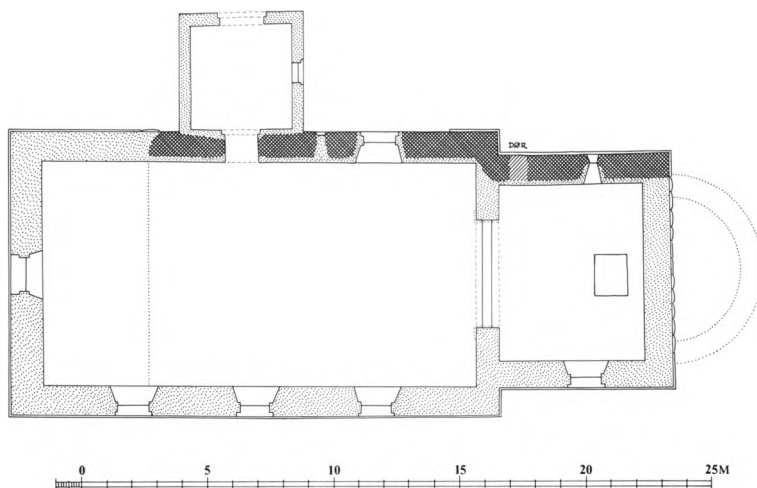

Fig.4. Grundplan 1:300, målt af Henrik Jacobsen og tegnet af Marianne Nielsen 1992. Den punkterede linie angiver fundamentet til \uparrow apsis. – Grundriss. Die gepunktete Linie zeigt das Apsisfundament an.

Hovedindgangen i nord, ud for våbenhuset, er en køreport fra 1934 med smedede jerngitterfløje mellem nyere granitstolper, tegnet af J. Bjerrisgaard.⁶ Porten stod før 8 m længere mod øst. I kirkegårdens østside fører en trappe fra gaden op til en ganglåde. De to indgange omtales 1700 som indgange af træ.⁸ Taget over porten blev repareret 1739.⁹ Et foto o. 1900 viser porten med hvidmalede stolper og tremme-fløje.⁶

Synet beklagede 1792, at kirkegården var åben for alle slags kreaturer.¹⁰ Den blev 1869 reguleret og planeret, og der blev anlagt en gang inden for diget.¹¹

Et *ligkapel*, fra 1929,⁶ inden for det udflyttede vestdige, er i samme stil som den ombyggede kirke med kløvstensmure, teglmurede og kamtakkede gavle og skifertag. Et *graverhus* i kirkegårdens sydvestre hjørne, opført 1975 af arkitekt P. C. Platz, Seest, er af røde teglsten og tækket med skifer.

En tømret *klokkestabel* (fig. 1) nordvest for kirken er rejst 1978 efter tegning af arkitekt S. A. Aakjær, Rødning. – Før opsætningen af en klokkekam over kirkens vestgavl 1868 hang klokkerne i *†stabeler* (»klokkeværk«, »klokkehuse«) på kirkegården. En stabel, nævnt 1700,⁸ skulle 1736¹² fornys og tækkes med brædder. 1791 betegnes den som et »forfaldent klokkehuse«.¹³

BYGNING

Kirken, der er stærkt ombygget og udvidet mod vest 1868, er en romansk granitkirke, bestående af kor og skib. En \uparrow apsis ved korgavlen er formodentlig nedbrudt allerede i middelalderen. Våbenhuset ved nordsiden er fra 1860, ombygget 1868; det afløste et ældre af bindingsværk fra 1725. Orienteringen har betydelig afvigelse mod nord.

Kirken blev 1868 forlænget med 5,5 m i vest. Det *romanske anlæg* er ualmindelig bredt; skibet måler 10,9 m i bredden, og inklusive apsidens har den oprindelige kirke været ca. 24,5 m lang. Koret er forholdsvis kort, og apsidens har efter fundamentet at dømme været halvcirkulær i grundplanen.

Materialer og teknik. Under ombygningen 1868, der blev ledet af L. A. Winstrup, blev alt ommuret med undtagelse af korets og skibets nordside. I de øvrige sider genanvendte man de gamle materialer: tildannede *kvadre* over en sokkel i koret og skibets østende, rå og kløvede *marksten* i skibet. Også apsidens, hvis krumme sten sidder i korgavlen, har været klædt med kvadre (se ndf.). Brugen af forskellige materialer antyder muligvis et byggestop efter korets og triumfmurens opførelse, men skiftet fra kvadre til marksten gælder for flere af egnens kirker: Seest (s. 2585) og Lindknud (Malt hrd.)

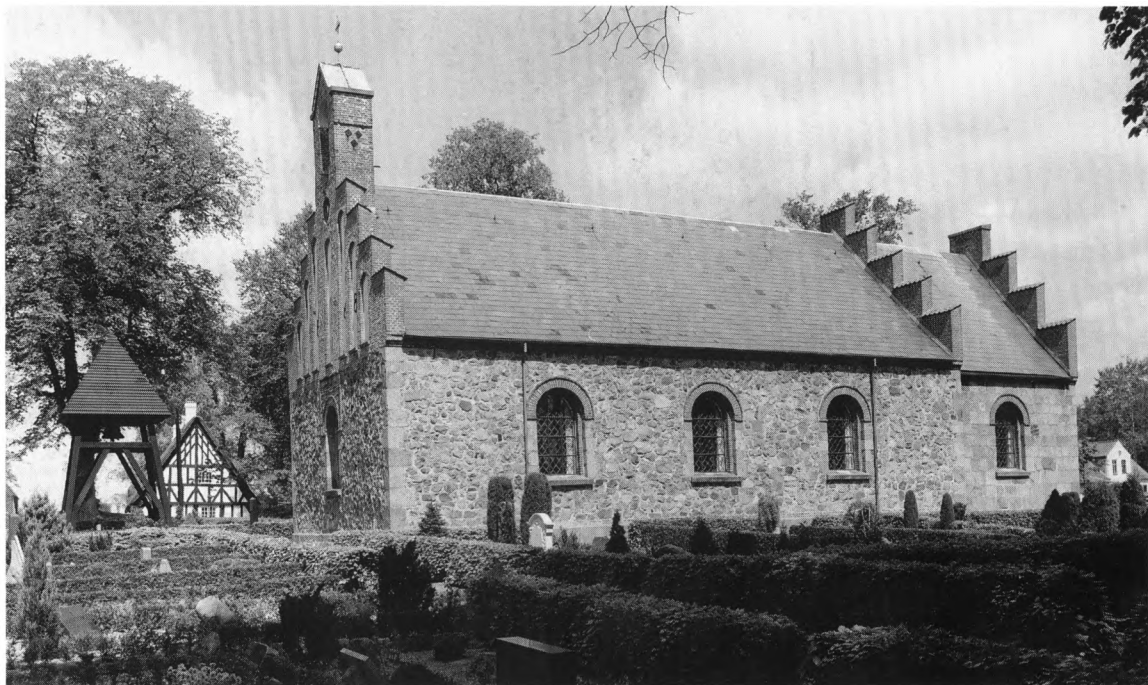

Fig. 5. Kirken set fra sydvest. NE fot. 1986. – *Südwestansicht der Kirche.*

samt de middelalderlige kirker i Grene og Hejn-

svig.¹⁴

Det kvaderklædte kor hviler på en attisk profileret *sokkel* (jfr. s. 2364, fig. 22). Skibets østende har haft en tilsvarende sokkel (sml. Burman Beckers tegning 1866, fig. 8), der er fjernet 1868. Under skibets sydøstre hjørne er den gamle, profilerede sokkelkvader vendt op og ned og forsynet med en ny spinkel skråkant svarende til den sokkel, Winstrup gav hele skibets sydside. Skibets markstensfacader står nu med en meget ru overflade i blank mur. Før ombygningen var murene pudsede og hvidtede.

Døre og vinduer. Den ommurede, rundbuede norddør sidder formodentlig på den gamles plads. Sporene af syddøren var udslettet inden 1868 (sml. fig. 8). I korets nordside, tæt ved skibet, ses udvendig en lille, smal, tilmuret (præste)dør. Åbningen, 168×70 cm, der rejser sig over soklen, har sider af almindelige kvadre og dækkes af en stenbjælke. Der er bevaret to små, smalle vinduer i nordsiden, ét i koret og ét i skibet, det første genåbnet 1956. De har monolite overligger og sålbænk; i koret er bænken dog formet i cement. – Synet foreslog 1831, at

tre små vinduer på nordsiden blev tilmuret, da kirken derved ville blive mindre udsat for træk.¹⁵

Indre. Væggene står overalt nypudsede efter en restaurering 1956. Den brede, runde korbue, af mursten, er fra 1868; kun vangerne er af granitkvadre med genindsatte *kragbånd*, omløbende mod vest og skråkantet på undersiden (jfr. s. 2364, fig. 2).

†*Apsiden*, hvis fundament er påvist ved en udgravning 1992, har været halvcirkulær og ca. 7,5 m i diameter. Den var revet ned længe inden ombygningen 1868, muligvis allerede i middelalderen, således som det synes at være tilfældet med flere af egnens apsider. De krumme kvadre (fig. 6), der nu beklæder korgavlen, må ved nedbrydningen være brugt til at lukke apsisbuen. *Soklen*, hvoraf der er bevaret 11 kvadre (én sidder vest for våbenhuset), adskiller sig fra korets ved kun at have en enkelt rundstav (s. 2364, fig. 23). Blandt de mange kvadre er en krum vinduesoverligger, indsat over den ene af to falske »romanske« åbninger i korgavlen.

Endringer og tilføjelser. Bortset fra apsidens nedrivning og våbenhusets tilkomst synes kir-

ken ikke at være undergået de store ændringer forud for ombygningen 1868.

Våbenhuset foran norddøren med pudsede og hvidtede mure er rejst 1860; gavlen er 1868 ændret i overensstemmelse med kirkens stil med gavlkamme og blændinger. I det indre står rummet med åben tagstol, i gulvet ligger røde mursten. Det afløste et ældre *†våbenhus* af bindingsværk, opført 1725; der havde da hidtil ikke været noget »forhus«. ⁸ Det lave, tegltækkede bindingsværkshus var uden loft. Det blev 1747 udbedret af tømremester Christoffer Møller, Kolding. ⁹

Vedligeholdelse. Synsforretninger og regnskaber fra 1700'erne omtaler istandsættelser og almindelig vedligeholdelse af blytag, træloft, murstensgulv og vinduer. 1700 konstaterede synet, at korets sydøstre hjørne var ved at falde ned; den vestre del af skibets sydmur skulle helt mures om. Måske er det i forbindelse med denne reparation, at syddøren er blevet eftermuret. Efter omstøbning af blytaget og oplægelsen af nye loftsbrædder 1725 fandt synet kirken »behagelig både udvortes og indvortes«. ⁸ Murermester i Fredericia, Hans Pedersen, reparerede 1744 murene overalt udvendig med »ru afpudsning« og hvidtede indvendig; gulvet blev omlagt med 2800 små flensborgsten. 1762 »afhuggede og afskrabede« man et grønt algelag på væggene, forårsaget af fugtighed, og pudsede og hvidtede. ⁹ Korgavlen (med den tilmurede apsisbue) var 1771 ¹⁶ revnet fra øverst til nederst

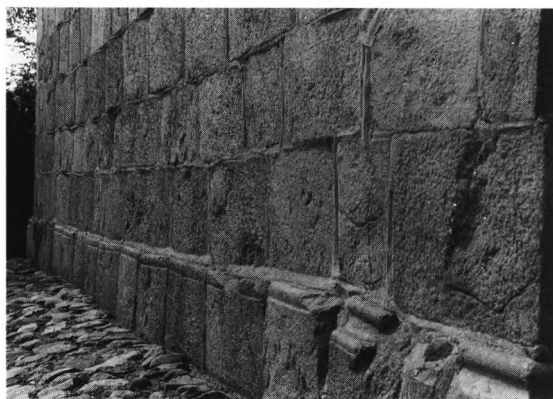

Fig. 6. Apsiskvadre indsat i korets østgavl (s. 2614). NJP fot. 1992. – *Vermauerte Apsisquader in Chor-Ostwand.*

Fig. 7. Korets østgavl. NJP fot. 1992. – *Chor-Ostwand.*

og vestenden var forfalden, mangler, der blev afhjulpet det følgende år.

Ved et besøg i kirken i begyndelsen af 1770'erne noterede antikvaren Søren Abildgaard: »Her var intet mærkværdigt, uden en besynderlig nøgenhed og barhed fra al pyntelighed i denne kirke«. ¹⁷ Kirkeejeren Frederik Vilhelm Hansen lod efter kirkesynets formening bygningen forfalde (jfr. Vamdrup). 1791 manglede kirkegården port og låge, blytaget var utæt og vinduerne gamle og utilstrækkelige. ¹³

Burman Beckers *tegning 1866* (fig. 8) viser den blytækte, kullede kirke forud for ombygningen 1868. Skibet havde da en meget stejl taghældning, et træk, som gik tabt to år senere, da taget blev skåret ned til samme højde som koret. I syd var der tre rektangede vinduer med karme af træ, vistnok indsat 1831. ¹⁵ Kvaderbeklædningen i øst stod i blank mur, skibet var pudset og hvidtet uden antydninger af oprindelige åbninger.

Ombygningen 1868, under ledelse af kgl. bygningsinspektør L. A. Winstrup, gav kirken det

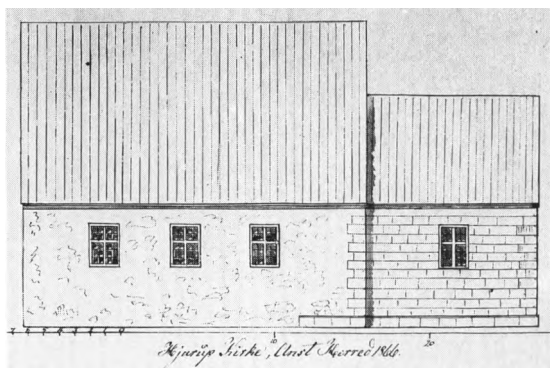

Fig. 8. Kirken set fra syd før ombygningen 1868. Tegning af Burman Becker 1866. Det kgl. Bibliotek. – *Südsicht der Kirche vor dem Umbau 1868. Zeichnung 1866.*

udseende, den har idag. Provstesynet konstaterede 1862, at kirken var for lille, og da den alligevel stod over for en hovedreparation, foreslog man, at den blev udvidet med 7-8 alen i vest.

1867 forelå en tegning af Winstrup, og samme år fik kirkeejeren tilladelse til at sælge blytaget.¹⁸ Ved kirkesynet i juni 1868 var byggearbejdet vidt fremskredet; tre nye mure var rejst i øst, syd og vest, og nordmuren, hvoraf den østre del blev stående, var under opførelse. Tagværket var færdigt, og det meste af loftet var lagt. Synt fandt det ønskeligt, at våbenhuset blev ændret, så det fik samme stil som kirken.¹⁹

Ved ombygningen genanvendte man som nævnt kvadrene i koret, hvor kun nordsiden blev stående urørt. Skibet rejstes af rå og kløvet kamp over en nyhugget granitsokkel med to røde teglstensskifter over en lille skråkant. Kun den bevarede nordside øst for våbenhuset er

uden sokkel. Østendens kvadre genbrugtes i hjørnerne, og vestendens hjørnekæder er muligvis også de gamle, der er flyttet ud i forbindelse med udvidelsen på 5,5 m mod vest. De blanke facader fremtræder efter tidens ideal som rustikt kløvstensmurværk støbt i cement. Kirken får lys gennem seks store, rundbuede støbejernsvinduer med blyindfattede, diagonalt stillede ruder. Åbningerne har kvadersatte karme og afsluttes med teglmurede stik. Over vestvinduet er et rektantet felt med savskifter, sådan som det også ses på tårnet i Egtved (Vejle amt), opført 1862. De teglmurede, kamtakkede gavle optages af rundbuede højblændinger og cirkelblændinger. I korgavlen er en fladbuget dør og øverst en nu ubeboet storkerede. I vestgavlens blændinger er med jernstal angivet året for ombygningen: »1868« og kirkeejers initialer »CB« (kammerherre Carl Berling, Østerbygård). Over gavlen er en muret *klokketam*, hvis tagspids slutter med et kors over en kugle. Klokken hænger i en rundbuget åbning. Langmurene afsluttes med en falsgesims af tegl; tagene er tækket med skifer. Skibets taghældning blev sænket, så tagryggen nu ligger i niveau med korets, et træk som Jacob Helms 1874 fandt »noget besynderlig og ikke meget tiltalende«.²⁰

Koret har bevaret et middelalderligt *tagværk* af eg. De syv spærfag har dobbelt lag hanebånd, korte spærstivere og krydsbånd, nummereret med stregnumre. Et af hanebåndene er et genanvendt spær (fra skibet?) med udstemning til en krum stiver (sml. Seest og Vamdrup). Skibets tagværk er af fyr, fra 1868.

Det indre præges idag af en *restaurering* 1956-57 ved arkitekt J. K. Jepsen, Kolding. Herunder blev væggene afbanket for løst siddende puds og pudset påny med murske, så man opnåede en lidt ujævn overflade. Det romanske vindue i korets nordside blev genåbnet og de øvrige vinduer repareret. Under skibets gulv af ølandsfliser blev der lagt et isolerende lag af lecabeton, og koret fik gulv af ølandsfliser, som afløste et gulv af teglsten. Træloftet, fra 1868, har profilerede bjælker, hvilende på konsoller ved væggene; alt er malet i grå og grågrønne nuancer.

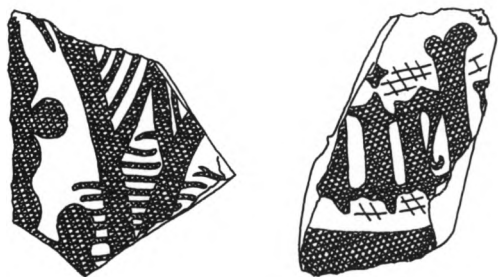

Fig. 9. Brudstykker af bemalet vinduesglas fra 1400'rne (s. 2617). Tegnet af Birgit Als Hansen, 1:1. – *Bruchstücke von bemaltem Fensterglas, 15. jhr.*

Fig. 10. Indre set mod øst. NE fot. 1986. – *Innenansicht nach Osten.*

En undersøgelse af korets gulvlag i august 1956 ved sognepræst K. Høgsbro Østergaard, Åstrup, afslørede fundamentet til et ældre alterbord. Jorden var forstyrret af begravelser; syd for alteret var således nedgravet otte løse kranier. Foruden mønter og stumper af dekoreret vinduesglas fandtes i det nordøstre hjørne godt en halv meter under gulvplanet en stor **jydepotte*, 40 cm høj. Den indeholdt foruden løse sten og jord nogle fine små knogler.²¹ Formålet med pottens nedsættelse er ukendt.

Opvarmning. Efter ønske fra 33 sogneboere lod kirkeejeren 1889 en *†kakkellovn* opstille. Den afløstes 1912 af en *†kalkorifer* i skibets nordøstre hjørne.¹¹ Kirken fik 1956 elektrisk varme.

Middelalderlige *†glasmalerier.* I korgulvet blev der under restaureringen 1956 fundet to småstykker af vinduesglas (fig. 9), vel fra 1400'rne.²²

Det er klart, grønligt glas med rød bemaling, brudstykker af ruder med ornamentik og en minuskelindskrift, hvoraf der læses »..ie..«.²³

†Kalkmalede dekorationer. 1) (Fig. 25), formentlig 1868. Korets østvæg var dekoreret med store »spejlfyldinger«, indeholdende bibelske sentenser, bl.a. »Ja, kom, Herre Jesus«. Overkalket i begyndelsen af 1900'rne. 2) 1901.²⁴ På triumfvæggen omkring korbuen var anført: »Hvo som har Sønnen, har Livet, hvo som ikke har Guds Søn, har ikke Livet« (1. Johs. 5,12). Overhvidtet 1928. 3) 1928, af kunstmaler og senere præst C. L. Toft. På korets østvæg var malet et »tæppe« med vinranke, under korbuen, omgivet af en bladranke, korslammet og de fire evangelistsymboler. Samme citat fra 1. Johannesbrev var anført øverst på triumfvæggen under loftsbjælken.⁶ Overhvidtet 1956.

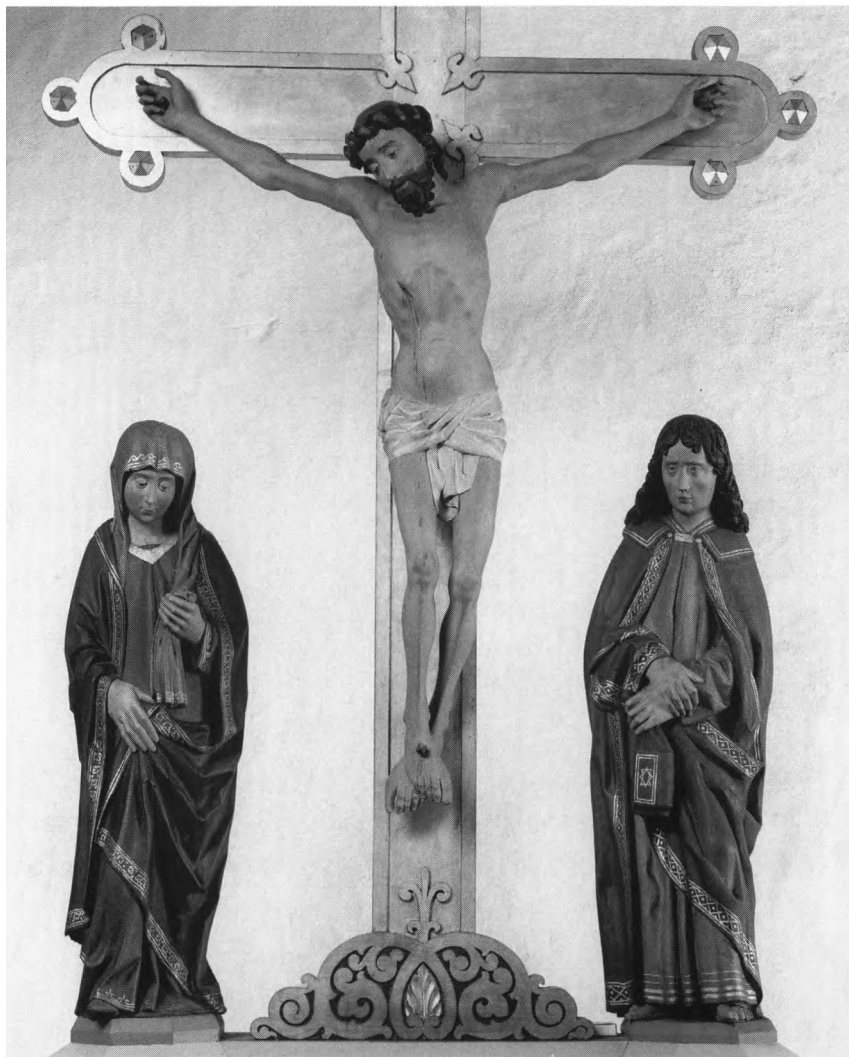

Fig. 11. Korbuekrucifiksgruppe 1475-1500, siden 1868 alterprydelse (s. 2619, 2625). NE fot. 1986. – *Triumphkreuzgruppe, 1475-1500. Seit 1868 als Altarschmuck.*

INVENTAR

Oversigt. Samtidig med den romanske bygning er alene døbefonten, mens senmiddelalderen repræsenteres af en korbuekrucifiksgruppe, der siden 1868 pryder altret, samt af figurer og baldakiner fra en *(†)højaltertavle, som nu er i Museet på Koldinghus. Et †altersæt, stiftet af dronning Margrethe I, forsvandt under svenskekrigene.

Alterstager og dåbsfad stammer fra midten af 1500'rne. I rummets møblering gør den ellers ofte så dominerende renaissancestil sig kun gældende ved en enkel prædikestolshimmel, der formentlig stammer fra o. 1600. Efter den anden svenskekrig skænkede præsten Peder Jørgensen og hans svoger i Viborg 1659 et nyt †altersæt; det nuværende, fra 1729 og

1731, skyldes øjensynligt Koldingguldsmiden Didrik Hansen Buch og hans søn Jens Didrichsen Buch. Prædikestolen, der opsattes 1761 af Mikkil Nielsen snedker i Kolding, er noget ændret 1817. En kling-pung stammer fra o. 1770.

Farvesætning og istandsættelser. Inventaret har fået sin nuværende fremtræden ved istandsættelsen 1956-57, hvorved stoleværket fornyedes, og 1977, da Ernst Trier foretog en ny farvesætning i dæmpede toner med lidt forgyldning.

Antikvaren Søren Abildgaard fæstnede sig o. 1770 ved rummets »besynderlige nøgenhed og barhed fra al pyntelighed...thi hverken altertavle, prædikestol, præstestol eller stolestader vare malede«. Denne fremtræden skyldtes vel hovedsageligt forfald, dog var prædikestolen ny og stod kun med en foreløbig

snedkerstaffering. Restaureringen 1868 ryddede grundigt ud i inventaret, der atter gennemgik istandsættelse og nymaling 1928.

Alterbordet, fra 1868, er et fyrrepanel, 161×77 cm, 96 cm højt, med tre profilkantede spejlfyldinger fortil, to ved kortsiderne. Forsidens fyldinger har påmalet kors, tornekrone og tilbedende engle (vistnok fra 1940'erne), bemalingen i øvrigt er Ernst Triers fra 1977, rammeværket har gråt, blå, hvidt og forgyldte lister. Panelfyldingernes maleri har afløst ældre malede symboler.

Ved undersøgelsen af korgulvet 1956 fremkom fundamentet af et muret *†alterbord* fra middelalderen (jfr. fig. 4), 150×125 cm, i en afstand af 68 cm fra korets østvæg. I fundamentet indgik fire store kampesten. Øjensynligt stod stenbordet endnu 1740, da altret beklædtes med et *†panel* af fyrefjæle.⁹

†Alterklæder. 1700 var alterklædet hullet, 1725 havde en veninde af kirken foræret et alterdække af rødt klæde,⁸ og 1740 omtales alterklædet ganske forrådnede af ælde og alterbordets fugtighed; alterdug fandtes ikke »uden et gammelt revnet stykke«. Efter den ovennævnte fornyelse af alterets *†panel* 1740 lod kirken 1743 gøre et nyt alterklæde med Christian VI.s monogram og årstallet midtpå. Hertil erhvervedes 5 1/2 alen rødt plys og 4 3/4 alen rødt kattuns lærred af Seest kirkes beholdning.²⁵ Endvidere indkøbtes sølvgaloner, klæde, hvid silke, og til majestættens navn og krone forbrugtes hørlærred, pergament, slet sølv (2 lod 1/2 kvint), »kruus sølv« (1 kvint), guld- og »sølvcoutiller« samt blå, rød og hvid sysilke.⁹ Søren Abildgaard nævnte o. 1770 klædet, der da »hang i pjalter«. 1816 kaldte synet alterbeklædningen uanstændig,¹⁵ men ønskede om et nyt klæde gentoges indtil 1862, da man i forbindelse med den forestående ombygning kunne tænke sig et klæde af rødt silkefløj med guldbrokade.¹¹

Alterprydelsen, fra 1868, udgøres af figurerne fra kirkens senmiddelalderlige korbuekrucifiksgruppe, opsat på en nygotisk arkitekturopbygning af fyrretræ. Dens kvadratiske midtfelt, med gennembrudt, cirkelindskrevet trepas og

akantusblade i sviklerne, flankeres af to ottekantede, nicheprydede tårne, der bærer sidefigurerne. Korset, ligeledes fra 1868, rejser sig af en lille udsavet gavlværk med løvværk i form af paradisisblade. Det har afrundede ender med skiveknopper og en fremstående kant, hvorfra der udgår små liljespidser mod korsmidten. *Krucifiksgruppen* (fig. 11), fra o. 1475-1500, er et velskåret arbejde med hovedsagelig sønderjyske sidestykker. Kristusfiguren, 97 cm høj, hænger lodret i let skrånende arme, hovedet hælder mod højre skulder, kroppen er spinkel med stærkt hvælvet brystkasse, benene tynde med højre fod lagt øverst. Tornekronen er snoet, hår og skæg vilt bølget, øjnene er åbne med tunge låg, næsen

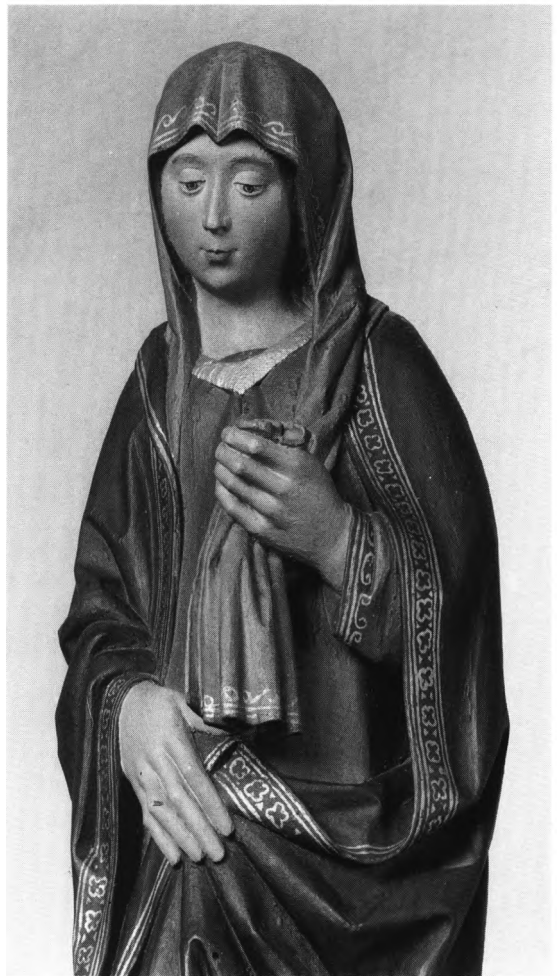

Fig. 12. Sorgende Maria, udsnit af korbuekrucifiksgruppe 1475-1500 (s. 2620). NE fot. 1986. – *Trauernde Maria. Detail von Triumphkreuzgruppe, 1475-1500.*

Fig. 13. *(†)Altertavle, o. 1475-1500 (s. 2620), de bevarede figurer og stavværksbaldakiner indsat i et rekonstrueret alterskab fra 1982 (storfeltets korsfæstelsesfigur stammer ikke fra Hjarup). I Museet på Koldinghus. NE fot. 1992. – *(†)Altar, um 1475-1500. Die erhalten gebliebenen Figuren und die Masswerk-Baldachine wurden in einen rekonstruierten Schrein von 1982 eingefügt (die Figur des Gekreuzigten im Mittelfeld stammt nicht aus Hjarup). Im Koldinghus Museum.

slank, munden halvåben. Ribben er angivet som knoer med et skråstillet spydsår i højre side, fingre og tæer er krummet ind, lændeklædet er kort med snip mellem lårene; ved højre hofte synes en hængesnip afstødt. Maria og Johannes, 82 cm høje, indtager sørgepositioner, Maria (fig. 12) med hovedet sænket og let drejet mod sønnen. Hendes højre fod er sat lidt frem, venstre hånd fører en snip af hovedklædet mod ansigtet, den højre løfter op i kappens svære stof. Johannes står let vendt mod den korsfæstede med hænderne lagt over hinanden foran kroppen; venstre hånd holder en bogpose. Mens Kristusfigurens dybt udhulede bagside savner egentligt lukke, er sidefigurernes hulninger skjult af formskårne rygbrædder. Figureerne fremtræder således fuldplastiske omend med noget summarisk skårne bagsider.

Kristusfiguren er skåret efter samme forlæg som krucifikset i Ægidiekirken i Lybæk (o. 1450), og slutter sig derved til en række andre

både i Sønderjylland og i Kongeriget (DK. SJyll., 2824ff.). Gode sidestykker i Ribe amt findes i Hodde og Vester Starup (s. 1481, 1668). Sidefigurernes forlæg genfindes i en række sønderjyske krucifiksgrupper (nærmest står Højst, DK.SJyll., 1579),²⁶ hvis skæring dog forekommer en smule grovere end i Hjarup.

Middelalderfigurene, der restaureredes »i den gamle stil« 1868, har nu en noget glat, broget staffing med sirlige klædeborter, udført 1928 af maler (senere præst) C. L. Toft. Alterprydelsen i øvrigt er nymalet 1977 i rødt, gråt og grønt og forgyldning.

1869 sagdes »altertavlen« at være dannet af »tre i egetræ udskårne figurer fra altret i den gamle kirke«,¹¹ men krucifiksgruppens størrelse og fuldrunde udførelse viser, at den må være udført til en opsætning i korbuen (jfr. ndf.).

*(†)Altertavle (fig. 13), o. 1475-1500, bevaret er stavværksbaldakinen fra midtskabet og to fra sidefløjene samt 16 velskårne helgenfigurer af

nogenlunde ens højde, 55-58 cm.²⁷ Heraf fremgår, at tavlens nuværende, rekonstruerede udformning fra 1982 i princippet må svare til den oprindelige. Opbygningen måler 157×276 cm, midtskabet fremtræder næsten kvadratisk med højt storfelt, flankeret af 2×2 nicher over hinanden, hvori er indsat fire helgener under selvstændige baldakiner, heriblandt kirkens vænehelgen S. Laurentius. Sidefløjene rummer apostlene i grupper på tre med egne baldakiner, der som midtskabets har kølbueform med korsblomster og mellemfaldende fialer.²⁸

Mens storfeltets relief mangler (motivet ukendt),²⁹ er de øvrige originalfigurer bevarede bortset fra en apostel (nr. 1), der er nyskåret 1858. Derimod er den oprindelige indbyrdes placering af apostlenes og af de fire helgener i midtskabet uvis, hvorfor alle figurer her beskrives i den nuværende rækkefølge.

Apostlene, der for de flestes vedkommende er barfodede, bærer kjortel med bælte og en lang kappe, hvis kraftige stof danner mønstre af knækkende folder. De fleste har mistet deres attribut men holder endnu en bog; næsten alle har langt, viltert hår og skæg, og ansigterne præges af markerede, alvorligt sammentrunkne bryn. Begyndende foroven til venstre ses: 1) Peder(?),

naivt nyskåret 1858 i blødt træ (el?), et attribut i højre hånd mangler, den venstre holder en lille salmebog. 2) Med den skadede højre hånd ved siden, nu uden attribut, venstre hånd holder en opslået bog foran brystet. 3) Næsten som nr. 2, også han mangler højre hånds attribut og et parti af fodstykket er flækket bort. 4) (Fig. 14) med åben bog i venstre hånd, højre hånds attribut mangler. 5) (Fig. 14) Mattæus(?), flenskallet og skægløs med bekymrede panderynker, højre hånd mangler, den venstre er ført til bæltet, hvorfra der hænger en pung. 6) (Fig. 14) Jakob den ældre med opkrattet pilgrimshat og muslingeskal. Højre hånd holder en lukket bog, den venstre er beskadiget og nu uden attribut. Et større stykke omkring højre fod mangler. 7) (Fig. 15) flenskallet med viltert skæg, venstre hånd holder en opslået bog for brystet, højre hånd har været tilstykket og mangler nu, venstre fod er flækket bort sammen med en del af fodstykket. 8) (Fig. 15) med opslået bog i højre hånd, den venstre løfter op i en flig af kappen. 9) (Fig. 15) Paulus, flenskallet med rester af et nedadvendt sværdfæste (klingen mangler) i højre hånd, den venstre løfter op i kappen fortil. 10) Johannes, skægløs med kalken i venstre hånd, højre hånds fingre mangler. 11) Mattias?, sam-

Fig. 14-15. *(†)Altertavle, o. 1475-1500. Apostle. 14. En uidentificeret, Mattæus(?) og Jakob den ældre (nr. 4-6, s. 2621). 15. To uidentificerede og Paulus (nr. 7-9, s. 2621). I Museet på Koldinghus. NE fot. 1992. – *(†)Altar, um 1475-1500. Apostle. 14. Ein unbekannter, Matthäus(?), und Jakobus d. Ä. 15. Zwei unbekannte und Paulus.

Fig.16. *(†)Altertavle, o. 1475-1500, S. Laurentius, udsnit af helgenfigur (nr. 14, s. 2622). I Museet på Koldinghus. NE fot. 1992. – *(†)Altar, um 1475-1500. *St. Laurentius. Ausschnitt aus Heiligenfigur. Im Koldinghus Museum.*

lende kappen med armene ind foran kroppen, venstre hånd holdt endnu 1901 en økse (nyere?). 12) Skægløs med opslået bog i venstre hånd, den højre har været tilstykket og mangler nu.

I midtskabet ses begyndende foroven til venstre: 13) (Fig. 17) S. Jørgen, elegant stående på ryggen af dragen i færd med at stikke lansens i dens opadvendte, tandfyldte gab. Helgenen har langt bølget hår og bærer pladerustning med kappe; udyret er nøje skildret med knortet krop og hale. 14) (Fig. 16) diakonhelgen, utvivlsomt S. Laurentius, læsende, venstre hånd holder den opslåede bog, den højre (vel med risten) er knækket af. 15) (Fig. 18) S. Barbara, kronet, med opslået bog i højre hånd, tårnet stående på den højre. 16) (Fig. 19) S. Erasmus, stående i gryden iført fuldt bispeskrud, venstre hånd mangler, den højre har mistet attributtet. Alle figurer har nedboring oventil og udhulede bagsider; træet står afrenset siden en restaurering o. 1900.

Ifølge synet 1700 havde kirkens altertavle »udhugne billeder, som farver og forgyldning var afgangne«. 1719 kaldes tavlen slet (glat) af gamle fjæle; nogen restaurering sås ikke at have fundet sted, og det skønnedes at ville koste 20 rdl. at bringe den i stand med tømmerværk og maling.³⁰ Atter 1734 beklagede man tavlens tilstand,³¹ og 1763 ønskedes den og prædikestolen malet med hvid oliefarve og sorte »piller«. 32 Det skete dog ikke, for få år efter noterede Søren Abildgaard sig, at tavlen var fra de katolske tider, men både maling og forgyldning var forsvundet.¹⁷ 1792 fremstod altertavlen ganske overkalket og hvidtet, hvilket ansås for en beskæmmelse, da den skulle være til kirkens pryde.¹⁰ 1858 manglede en figur i altertavlen og ønskedes erstattet af en ny, utvivlsomt den nyskårne apostel (nr. 1). 1868 henlagdes den gamle tavles rester på kirkeloftet, hvorfra de o. 1890 kom til Museet på Koldinghus (inv. nr. 67, 68 a-b, 69 a-n). Her har man afrenset træet og 1982 indsat baldakiner og figurer i den nuværende rekonstruktion.

Altersølvet (fig. 20 og 22), bestående af kalk fra 1729 og disk fra 1731, skyldes øjensynligt guldsmed Didrik Hansen Buch i Kolding og hans søn Jens Didrichsen Buch, hvis (formodede) stempel ses på disken. Kalken, der er ustempelt, men svarer til Didrik Hansen Buchs kalk i Vamdrup (s. 2656), er 17 cm høj. Den sekstungede fod har bred fodplade, aftrapning og profilering ved overgangen til de seksidede skaftled. Knoppen har form af en fladtrykt kugle med godronering på over- og undersiden, det halvkugleformede bæger har let udsvajet rand og indvendig forgyldning. På en af fodens tunger er graveret Frederik IV.s kronede monogram over årstallet »1729«. Disken, tv. 14 cm, har graveret cirkelkors på fanen og på dens underside et ligeledes graveret monogram for Christian VI over årstallet 1731. Modsat monogrammet er graveret: »5 Lod 3 q(vin)t«. Midt på diskens underside ses et stempel, der formentlig brugtes af Jens Didrichsen Buch (Bøje 1982, nr. 6582).³³

Altersættet, der i inventariet 1740 omtales som nyt og i god stand, måtte allerede året efter repareres på kalkens fod. Arbejdet udførtes af

Fig. 17-19. *(†)Altertavle, o. 1475-1500, tre helgenfigurer. 17. S. Jørgen. 18. S. Barbara. 19. S. Erasmus (nr. 13, 15-16, s. 2622). I Museet på Koldinghus. NE fot. 1992. – *(†)Altar, um 1475-1500. Drei Heiligen: St. Jürgen, St. Barbara und St. Erasmus. Im Koldinghus Museum.

Niels Gertsen Thorbrügger, som havde eneretsbevilling i Kolding sammen med Didrik Hansen Buch og Jens Didrichsen Buch.⁹

†*Altersølv*. 1) Formentlig 1413, omtalt 1638 som en kalk og disk, der var foræret af dronning Margrethe I.³⁴ Der kendes ialt fem sådanne »Margrethekalke«, givet i forbindelse med hendes ligbegængelse 1413, men kun en enkelt synes fuldt bevaret (jfr. s. 2014f.).³⁵ 2) Efter den anden svenskekrig foræredes 1659 en ny kalk og disk i

sølv af præsten Peder Jørgensen og hans svoger i Viborg,³⁶ der tillige erstattede Vamdrup kirkes røvede altersølv (jfr. s. 2657). Altersættet, der 1700 omtales som ganske brøstfældigt og ubrugeligt,⁸ eksisterede øjensynligt endnu 1769.

Oblateske, 1862, i sort porcelæn med guld-kors fra Bing & Grøndahl.¹⁸ *Alterkanden*, fra 1922, af sølv, 28 cm høj, har på låget graveret versalindskrift: »Skænket Hjarup Kirke af Samfundet 1922« (dvs. Indre missions samfund). En

Fig. 20-21. 20. Alterkalk 1729, formentlig udført af Didrik Hansen Buch i Kolding (s. 2622). 21. Alterstage, o. 1525-75 (s. 2624). NE fot. 1986. – 20. *Kelch, vermutlich von Didrik Hansen Buch in Kolding, 1729.* 21. *Altarleuchter, um 1525-1575.*

†alterkande fra 1862 var som oblatæsken af porcelæn.¹¹

Sygesæt, nyere, †*Sygesæt*. 1) Præsten lod 1734 en kirken tilhørende tinflaske forfærdige og omstøbe, formentlig et sygesæt (jfr. s. 2595f.).³⁷ 2) 1734, omtalt 1740 som en firkantet tinflaske til vin. 1744 var den ganske ubrugelig og måtte repareres med ny bund af kandestøberen i Haderslev.⁹ 3) 1862 anskaffedes en kalk og disk af sølv til hjemmeberettelse.¹¹

Alterstager (fig. 21), o. 1525-75, gotiske, 35 cm høje. Kort cylinderskafte med midtring og profilering, næsten ensdannet fod- og lyseskål, den første stående på tre tildels fornyede dyrefødder. Lysetornene er nygjort i jern. 1700 stod på altret tre små, trefodede malmstager, den ene uden fod.⁸ 1719 nævnes kun de to stager, én stadig uden sin fod,³⁰ der ifølge synet 1725 havde været afbrækket i mange år.⁸ 1740 var stagerne brøstfældige, 1743 forsynedes en af dem med en ny jernpig.⁹ Nyere *syvstage* og *træstager*.

To *gulvstager* af smedjern er skænket 1968 af smedemester Johannes Sørensen.

Messehagler. 1) Slutningen af 1800'rne, af rødt fløjl med rygkors af gul silke og kantning af guldagramaner. Måske identisk med en hagel, der anskaffedes 1862.¹¹ 2) Nyere, hvid. †*Messehagler*. 1700 var haglen af gammelt, rødt fløjl med kors af smalle guldguloner. Det var formentlig den samme, der anførtes 1725⁸ og 1740 som »en gammel rød-blommet, plydses messehagel med et kors på af gamle guldguloner«. Efter at kirken 1761 havde savnet hagel,³² anskaffedes 1762 en ny, hvortil købtes 6 alen rødt fløjl, 4 alen brunt kattuns-lærred, 10 1/2 alen brede sølvgaloner samt rød og hvid silke.⁹ 1837 fornyedes kirkens hagel i rødt fløjl med sølvtrusser.¹⁸

Alterskranke, 1927, halvrund med spinkle træbalustre, der står hvide med lidt guld, mens håndlisten er i blankt ferniseret træ. Af en (†)*alterskranke* fra 1868 er bevaret fire støbejernsbalu-

stre, nu på loftet, †*Alterskranke*. 1745 opsattes et nyt »tralværk for kommunikanterne«. Hertil medgik ni norske fyrrebrædder, mens Mikkel Jensen i Kolding fik betaling for arbejdet.⁹ Knæfaldet kaldtes 1792 for mådeligt bekvemt.¹⁰

Døbefont (jfr. fig. 24), romansk af granit, 87 cm høj, kummens tv. 86 cm. Foden, af rødlig granit, har form af en søjlebase med hjørnekopper og fire skjoldfelter, indrammet af en spinkel vulst. Heri ses stilke med to- og treblade, hugget i ganske svagt relief. En omløbende vulst danner overgang til kummen, der er udhugget i bægerform af en grålig granit. Kummen er glat med let udadskrånende rand og en harmonisk fordybning, der savner afløb. Fonten, hvis overflade har rester af kalk og en smule rød farve, ønskedes 1862 afskrabet og overstrøget med klar fernis; ønsket om en rensning gættedes 1882.¹¹ 1846 foreslog man fonten flyttet til korets nordside.¹⁸ 1868 anbragtes den i koret op imod korbuens nordre vange, hvorfra den 1956 er flyttet ud midt for korindgangen.

Dåbsfad (fig. 23), o. 1550, i drevet messing, sydtysk, stemplet »RS«, tv. 60 cm. I bunden medaljon med *Bebudelsen*, herom en frise med hjort og hund, der er gentaget på fanen. Ved synet 1700 savnedes dåbsfad; det nuværende kom til kirken o. 1725, da det skænkedes den af en veninde.⁸ *Dåbskanden* er fra 1891, af messing, 30 cm høj.¹¹ Den har afløst en †*dabskande* af sort porcelæn fra 1862.¹¹ Siden 1868 er en *Kristusfigur*, en gipskopi efter Thorvaldsen, opsat ved døbefonten.

En *korbuemkrucifiksgruppe* (fig. 11) fra o. 1475-1500 tjener siden 1868 som alterprydelse (jfr. ovf.). Det vides ikke, hvornår den blev nedtaget fra sin gamle plads i korbu.

Prædikestolen (jfr. fig. 10), fra 1761, er noget ændret i 1817 og har en himmel, der snarest stammer fra en ældre prædikestol. Kurven udgør fire fag med enkle spejlfyldinger, der adskilles af kannelerede hjørnepilastre med skivepyrret postament. De nyklassiske former antyder, at pilastrene, som også frisens triglyffer, skyldes en modernisering 1817. Oprindeligt synes stolens hjørner at have haft »piller«. ³² Prædikestolen, i skibets sydøsthjørne, hviler siden restaureringen

Fig. 22. Alterdisk 1731, formentlig udført af Jens Didrichsen Buch i Kolding (s. 2622). NE fot. 1986. – *Patene, vermutlich von Jens Didrichsen Buch in Kolding, 1731.*

1956 på en bærestolpe, som har været aksel i Hjarup vandmølle. Samtidig har en ny trappe afløst den gamle opgang, der havde udsavet panel (»dukker«) i enkle rokokoforner.

Den store *himmel* kan med sine enkle renæssanceformer godt stamme fra 1761, men kunne fuldt såvel tænkes overtaget fra en ældre prædi-

Fig. 23. Dåbsfad, o. 1550, skænket kirken af en »veninde« o. 1725 (s. 2625). NE fot. 1986. – *Taufschale, um 1550. Eine Stiftung an die Kirche von einer »Freundin«, um 1725.*

Fig. 24. Indre set mod vest. NE fot. 1986. – *Innenansicht nach Westen.*

kestol (jfr. ndf.). For det sidste taler, at den ikke - som venteligt - er indpasset i murhjørnet over kurven men udgår fra sydvæggen, svarende til den tidligere prædikestols anbringelse (jfr. ndf.).

Himlen udgår fra skibets sydvæg som en symmetrisk, syvsidet polygon med glat, gennemløbende frise, kantet af profillister. Hjørnerne bærer topspir i form af små tårnbygninger, der flankerer enkle gavlformede topstykker. Loftets radiære profilribber udgår fra en syvbladet roset, hvorfra en udskåret helligåndsue hænger ned.

Prædikestolens bemaling i gråtoner, rødt og forgyldning er fra 1977, da der i frisen blev anført citat fra Rom. 10,17 og i himlens frise fra Ef. 2,8 (gul skriveskrift på sort bund).

1761 fik slotsmurmester Jørgen Christian betaling for at hugge hul i kampestenmuren til den ny prædikestols bærebjælker. Selve stolen, der kostede 30 rdl., synes udført af Mikkel Niel-

sen i Kolding, der i hvert fald fik betaling for at opsætte den med hjælp af en svend.³⁸ De gjorde »en repos« til prædikestolen, og trappen siredes med »udsvajfet dukker«. Smedearbejdet, bl.a. to »jernkrammer« til himlen, udførtes af Jørgen Rudolfsen i Hjarup, mens en foreløbig snedkerstaffering påførtes af Peder Schourup i Hjarup. Den bestod af to overstrygninger med »grundoliefarve« af såvel prædikestol som himmel og dukkeværk over trappen.

Denne enkle bemaling var endnu ikke afløst af en egentlig staffering ved Søren Abildgaards besøg i 1770'rne.¹⁷ Allerede 1771 sagdes prædikestolen somme steder at være ødelagt af fugt, og nogle lister var affaldet.¹⁶ Disse, såvel som stolens 1763 nævnte »piller«, må være udskiftet med de nuværende pilastre ved en istandsættelse 1817. Året efter var stolen endnu ikke malet,¹⁵ og atter 1846 behøvede prædikestolen reparation og maling.¹⁸ Den opsattes efter istandsættelsen

1868 stort set uændret, forsynet med en ny stofbeklædning.¹¹ Fotografier fra før 1956 (i NM2) viser prædikestolen stående på en muret fod fra 1868 og med oprindelig opgang. Den mørke bemalingen (egetræsfarve?) suppleredes af forgyldte kors og sirater, og i frisen var anført citat fra Luc. 11,28. Sin nuværende fremtræden har prædikestolen fået ved restaureringen 1956 og Ernst Triers nymaling 1977.

†*Prædikestol*, o. 1600(?), formentlig er dens himmel bevaret eller har dannet forbillede for den nuværende (jfr. ovf.). Prædikestolen omtales 1700 som ganske »slet« (glat), uden alt sirat og prydelse, sammenslået af egefjæle.⁸ 1719 var den ganske udygtig og skønnedes ikke at kunne repareres for mindre end 30 rdl.³⁰ 1734 fandtes stolen så dårlig, at præsten ikke uden frygt kunne stå på den; og desuden stod den for vinduet, så den tog lyset.³¹ 1735 indhentede man tilbud på en ny prædikestol til 26 rdl.,³⁹ men arbejdet sattes ikke i værk og i stedet gjorde Mikkell snedker 1748 en ny trappe til den gamle.⁹ Den gamle prædikestol stod uden tvivl ved skibets sydvæg (jfr. ovf.). 1754 ønskede man at en ny måtte få plads ved triumfmuren,³² således som det også skete 1761.

Stolestader, 1956, med skrå fyldingsryglæn og enkle, retkantede gavle. Bemaling i grønne toner fra 1977.

†*Stolestader*. 1719 omtales tolv stole i kirken som brøstfældige,³⁰ 1725 blev kirkens stole overalt forbedret,⁸ og 1758 arbejdede Mikkell snedker med fruentimmerstolene.⁹ 1840 ønskedes samtlige stolestader i den nordre side rettet, og 1846 skulle fire stader i koret fjernes for at give plads til fonten.¹⁸ Stolen til præstens familie, der blev nygjort 1725,⁸ havde midt i 1800'rne form af en lukket stol »lig et fuglebur« østligst i skibet.⁴⁰ 1868 fornyede man stoleværket i spartanske former, ryglænene udgjordes af lodretstillede planker, gavlene havde skiveformet afslutning med knap (jfr. fig. 25).

†*Præste- og skriftestol*. 1719 ytrede ønske om en ny skriftestol,³⁰ der blev indrettet 1725.⁸ 1771 ønskede man »nedknælingspladsen« forandret, da den var meget besværlig og slet indrettet for gamle folk og frugtsommelige koner.¹⁶ Præste-

Fig. 25. Indre set mod øst efter 1901. Efter postkort. – *Innenansicht nach Osten, nach 1901.*

stolen, der tillige med det øvrige korinventar henstilledes malet 1830,⁴¹ blev 1887 erstattet af en lænestol til præsten.¹⁸

En †*degnestol* i koret ønskedes 1719 fornyet,³⁰ 1771 kaldtes den forfalden og ustadig,¹⁶ og 1828 var gulvet under den sunket.⁴²

Pengeblok, måske fra 1600'rne, i nuværende form fra 1969, 60 cm høj. Gammel er det meste af selve blokken, der nu er lagt ned som en lille kiste, 43×24 cm, 21 cm høj, og udstyret med en ny bukkefod samt beslag i gammel stil. Egetræet står blankt. Nedtaget fra loftet 1969, nu opsat i skibet ved indgangen.

†*Pengetavler*. 1740 nævnes en gammel kollektavle af træ.⁹ og 1862 ønskedes anskaffet en ny tavle til at ombære på de befalede højtidsdage.¹¹

Klingpung (fig. 26), o. 1750, 144 cm lang, med drejet, egetræsmalet skaft, messingring og pose i sort fløjel med possementborter og en lille messingklokke forned. Klingpungen, hvis beklædning ønskedes fornyet 1855,¹⁸ lå i mange år på kirkeloftet, men er i 1970'rne blevet restaure-

ret og ophængt på skibets sydvæg ved prædikestolen. En *†klingpung* nævnes 1700.³⁰

En **kirkenogle* af smedejern, 25 cm lang, formentlig fra 1700'rne, er siden o. 1890 i Museet på Koldinghus (inv. nr. 3439).

Orgel, 1971, med syv stemmer, ét manual og pedal, bygget af Marcussen & Søn, Åbenrå. Disposition: Manual: Principal 8', Gedakt 8', Oktav 4', Rørføjte 4', Gemshorn 2', Mixtur IV. Pedal: Subbas 16'. Enkel, asymmetrisk facade, tegnet af J. K. Jepsen i samarbejde med orgelbyggeriet. I skibets nordvestre hjørne, *†Orgel*, 1919, med seks stemmer, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen. Disposition: Bordun 16', Principal 8', Gedakt 8', Salicional 8', Vox Celeste 8', Fløjte 4'; oktavkoppel, svelle. Pneumatisk aktion, bælgventillade. I vest, opbygget på begge sider af vinduet.

Salmenummertavler, o. 1880, tre ens, 99×63 cm, i enkel ramme med lav, udsvejfet gav. Nu til hængecifre, oprindelig til påskrift med kridt. Bemaling i gråtoner.

Præsterækketavle, 1930'rne, 137×134 cm, i renaissanceformer med postament og frise samt balusteragtige søjler, flankerende et dobbeltfelt. Påskrift med gylden fraktur på sort bund, rammeværket er bemalet som stolestaderne.

Kirkens *lysekroner* er fra 1977, fotografier fra første del af 1900'rne viser *†lysekroner* til petroleum.

En *†ligbåre* nævnes i inventariet 1740.⁹

Fig. 26. Klingpung, o. 1750 (s. 2627). NE fot. 1986. – *Klingelbeutel*, um 1750.

Klokker. 1) 1936, af jern, tvn. 65 cm, om halssens reliefversalerne: »Støbt af De Smithske Støberier i Aalborg Aar 1936 til Hjarup Kirke«. På legemet læses verset: »Jeg kalder i Sorg og Glæde/ at samles ved Font og Bord./ Jeg kalder for Gud at træde/ at høre hans Naades Ord«. I gavlkammen, opsat i en jernvuggebom med trækanordning fra kirkens vestgavl. 2) 1979, tvn. 75 cm, med pyntelige borter. På legemet læses reliefversalerne: »Støbt til Hjarup Kirke 1979/ af Eijsbouts i Holland«, og modsat: »Om Herrens naade vil jeg evigt synge (Sl. 89,1)«. Opsat med slyngbom i klokkestablen på kirkegården.

†Klokker, nr. 1-4 ophængt i en stabel på kirkegården (jfr. s. 2613). 1) Ved klokkeskatten 1528 afleveredes en klokke, der med jernfang vejede 3 1/2 skippd., 6 lispd.⁴³ 2) Endnu en klokke, på 136 kg, afgaves ved klokkeskatten 1601.⁴⁴ 3) En klokke, der omtales i god stand 1740⁹ og som hel og brugbar 1823,⁴² var 1831 revnet og måtte omstøbes.¹⁸ 4) O. 1831, kasseret 1867 som for lille. 5) 1868, ophængt i gavlkammen.

GRAVMINDER

Gravfliser. 1) (Fig. 27) 1613, over »Alhejt Her Daniels«. Lysgrå kalksten, 49×50 cm, med indskrift i fordybede versaler over skjold med hjerte gennemboret af to pile. Nederst til højre bomærke mellem »I D(?)«. Formentlig lagt af præsten Daniel Mikkelsen over sin hustru. Lå 1971 i gulvet i kirkens vestende, nu indmuret i vestvæggen syd for vinduet.

2) (Fig. 28) o. 1647, over Maren Godskesdatter, †1647, og Dorthe Hansdatter, †1645, begge gift med sognepræsten Poul Sørensen. »Her vnder sofver Marin Goskesdatter, sist lefvit met h(r) Povel Sørensen 1 aar, døde a(nn)o 1647 oc vort barn« og »Dorethe Hansdatter sist lefvit met h(r) Povel Sørensen 21 aar døde a(nn)o 1645 trende børn«, efterfulgt af »at opsta gledelig g(ive) Gud«. Grå kalksten, 76 × 88 cm, indskrift med fordybede versaler, opdelt i to felter. Placering som nr. 1.

Kirkegårdsmonumenter. 1) Familiegravsted for (først afdøde) Peder Hansen, *26. dec. 1766 i

Hjarup, †16. okt. 1837 sm. sted (fig. 29). Ældst er otte rektangulære, skråtstillede plader af marmor og sandsten, ca. 68×45 cm, optrukket indskrift med antikva og skriveskrift, de syv med malet ramme. Nord for koret.

2) Gravsted for familien Straarup, først afdøde Jørgen J. Straarup, *10. sept. 1851 i Hjarup, †6. dec. 1859 sm. sted. 12 rektangulære marmorplader, fra 36×24 til 83×55 cm, med malet indskrift i fraktur, antikva og skriveskrift. Nordvest for kirken.

Smedejernsgitter, omkring himmelport af sort granit, om grav for (først afdøde) Niels Thomsen, *15. juni 1807 i Hjarup, †13. marts 1890 på Langholtgård. – Gitter med låge, 96 cm højt, 2×2 fag, firkantede stolper med drejet spir og runde tremmer med franske liljer. Nordvest for kirken.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 54f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Synsprotokol 1862f. – *LA Vib.* Koldinghus rytterdistrikt. Kirkesessionsprotokol 1734-35 (G. Ryt. 9.20). Forskelligt kirker og tiender vedr. 1717-65 (G. Ryt. 9.21). Synsprotokol for kirker og skoler 1735-36 (G. Ryt. 9.23). – *LA Åbenrå.* Synsprotokoller for Lø og Møgeltønder hrdr.s provsti 1823-74.

NM2. Håndskrifter. F. Uldall: Om de danske landsbykirker, VII, 1889, s. 135-39. – *Notebøger.* Søren Abildgaard VIII, s. 91. – *Indberetninger.* J. Helms 1874 (bygning, inventar, gravminder), K. Høgsbro Østergaard 1956 (undersøgelser i korgulvet), Henrik Jacobsen 1992 (udgravning af apsisfundament).

Tegninger og opmålinger. NM2. To udgravningsplaner af koret ved K. Høgsbro Østergaard 1956. Grundplan af bygning ved Henrik Jacobsen 1992. Udgravningsplan af apsisfundament ved Henrik Jacobsen 1992. – *KonglBibl.* Tegning af kirken ved Burman Becker 1866.

Litteratur. Oplysninger om kirken samlet af Johannes Friis, 1979 (duplikeret hefte).

Historisk indledning ved Michael H. Gelting, beskrivelse af bygning ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler), gravminder ved Per Nielsen. Tysk oversættelse: Bodil Moltesen Ravn. Redaktionen afsluttet december 1992.

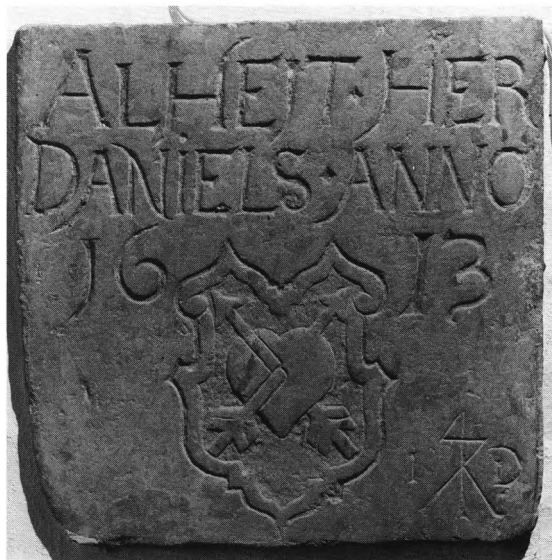

Fig. 27. Gravflise 1613 (nr. 1, s. 2628) over Alhejt hr. Daniels (formentlig sognepræst Daniel Mikkelsens kone). NE fot. 1986. – *Grabfliese für Alhejt des Herrn Daniels (vermutlich die Frau des Pfarrers Daniel Mikkelsen), 1613.*

¹ DiplDan. 2. rk. II, 417.

² Kong Valdemars Jordebog, udgivet ved Svend Aakjær, 1926-43, I, 2 s. 7.

³ Repert. 2. rk. 7616, 8198.

⁴ KancBrevb. 19. febr. 1579.

⁵ Kirken blev udbudt til auktion 1765 (RA. Rtk. 2241.21). 1768 var Moltke ejer af kirken (LA Vib. Ribe bispearkiv. C 4.168).

Fig. 28. Gravflise, o. 1647 (nr. 2, s. 2628), over Maren Godskesdatter, †1647, og Dorthe Hansdatter, †1645, begge gift med sognepræst Poul Sørensen. NE fot. 1986. – *Grabfliese für die beiden Ehefrauen des Pfarrers Poul Sorensen. Um 1647.*

⁶ Hjarup kirke. Oplysninger om kirken samlet af Johannes Friis, 1979.

⁷ Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. F.P. 2488.

⁸ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1696-1775 (C 4.189).

⁹ RA. Rtk. Rev. kirkeresk. 276-82. Koldinghus rytterdistrikts kirkeresk. 1719-28, 1739-65.

¹⁰ RA. DaKanc. F 47. Indb. fra gejstligheden om kirkerens tilstand 1792.

¹¹ Synsprotokol 1862f.

¹² LA Vib. Synsprotokol for kirker og skoler 1735-36 (G. Ryt. 9.23).

¹³ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1788-92 (C 4.190).

¹⁴ Jfr. s. 2285 og 2337. Sml. også kirkerne i Frørup og Rødding i Sønderjylland (DK.SJyll. s. 349 og 705).

¹⁵ LA Vib. Ribe bispearkiv. Indberetninger. Kirke- og præstegårdssyn 1816-32 (C 4.710-11).

¹⁶ LA Vib. Ribe bispearkiv. Anst hrd. 1560-1778 (C 4.14).

¹⁷ Søren Abildgaards notebog VIII, s. 91.

¹⁸ LA Vib. Ribe amts østre provsti. Anst m. flere hrdr. Synsprotokol 1829-91 (C 45.4-9).

¹⁹ Synsprotokol 1862f. Kirken blev genindviet den første søndag i februar 1869. Under byggearbejderne blev der holdt gudstjeneste i skolen.

²⁰ Heller ikke de to skifter mursten over soklen fandt Helms særlig heldige.

²¹ Gryden førtes af Høgsbro Østergaard til præstegården i Åstrup.

²² D 410-11/1956. Indsendt til Nationalmuseet af K. Høgsbro Østergaard 23. aug. 1956.

²³ Jfr. Birgit Als Hansen: Middelalderlige glasmalerier, i Hikuin, bd. 1, 1974, s. 87-96.

²⁴ Godkendt af synet 1901. Synsprotokol 1862f.

²⁵ Seest kirke havde to år før fået nyt alterklæde og ny messehagel, fra hvis tilvirkning der åbenbart var materiale i overskud.

²⁶ Arbejderne er af Erik Moltke sammenført i den såkaldte Satrup-Burkal gruppe; se DK.SJyll., s. 2828f.

²⁷ Se Sigvard Skov: Middelalderlige Træskulpturer. Koldinghusmuseet 1961, s. 20f.

²⁸ Midtskabets gitter er 134 cm langt, sidefløjenes hver 64 cm, gitterhøjden er overalt 12 cm.

²⁹ Et sandsynligt motiv ville være en figurrig korsfæstelsesgruppe som i nabokirkerne Anst og Skanderup (s. 2486ff., 2558ff.), antydnet ved den nuværende tavlerekonstruktions lille krucifiksfigur, der ikke stammer fra Hjarup.

³⁰ LA Vib. Ribe bispearkiv. Reluitionsvæsnet og rytterdistriktets kirker og skoler 1679-1740 (C 4.149).

³¹ LA Vib. Synsprotokol for de reparerede kirker i Skanderborg, Dronningborg og Kolding rytterdistrikter 1724-34 (X 156.4).

³² LA Vib. Koldinghus rytterdistrikt 1717-65. Forskelligt kirker og tiender vedr. 1724-66 (G. Ryt. 9.21).

³³ Stemplet, der betegnes som usikkert, svarer til et, der brugtes af onklen Johan Hansen Buch, som virkede i Ribe 1698-1715.

³⁴ Præsteindberetninger til Ole Worm 1625-42, I, udg. ved Frank Jørgensen, 1970, s. 259.

³⁵ Den bevarede kalk stammer fra Krønge kirke, Maribo amt (nu i Nationalmuseet). Se Henry Petersen: Levninger af Domkirkeskatten i Roskilde, i ÅrbNordOldk. 1888, 122f., DK. Kbh. Amt, 1778f. og Vivian Etting: Margrethe den Første. En regent og hendes samtid. Kbh. 1986, 126f.

³⁶ DaAtlas.

³⁷ LA Vib. Koldinghus rytterdistrikt. Kirkesessionsprotokol 1734-35 (G Ryt. 9.20).

³⁸ Note 9. Heraf fremgår ikke, hvilken snedker, der fik betaling for selve prædikestolen, og hans kvittering foreligger ikke.

³⁹ LA Vib. Koldinghus rytterdistrikt. Synsprotokol for kirker og skoler 1735-36 (G. Ryt. 9.23).

⁴⁰ Ifølge de lokalt optegnede »Tante Fikkens Memoirer« om livet i og omkring Hjarup præstegård 1836-1896. I menighedsrådets arkiv.

⁴¹ LA Vib. Anst m. fl. hrdr.s provsti 1860-77. Indkomne breve vedr. kirkerne m.m. (C 45.28).

⁴² LA Åbenrå. Synsprotokoller for Lø og Møgeltonder hrdr. s provsti 1823-74.

⁴³ RA. Reg. 108A, nr. 21. Fortegnelse over indkrævede klokker 1528-29.

⁴⁴ Søren Manøe Hansen: Klokkeskatter i Ribe amt 1526-29 og 1601. I ÅrbRibe 1984, 169.

Fig. 29. Mindeplade, o. 1837, over Peder Hansen, †1837 (s. 2629). NJP fot. 1992. – *Gedenkplatte für den 1837 gestorbenen Peder Hansen.*